

Ніна БАГНЮК

ЖИВОПИСЕЦЬ СВОЄЇ ЕПОХИ

За сприяння Тернопільської обласної ради й управління освіти науки Тернопільської облдержадміністрації у конференц-залі бібліотеки Кременецької гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка пройшов Всеукраїнський науковий семінар «Творчий світ Бориса Харчука», приурочений 85-річчю від дня народження письменника. Координував засідання завідувач кафедри української філології та суспільних дисциплін, кандидат філологічних наук, доцент О.В.Василишин.

З вітальним словом до присутніх звернувся ректор академії, заслужений працівник народної освіти України, почесний академік Академії вищої школи НАПН України, професор А.М.Ломачович.

Наукові виступи розпочав завідувач кафедри теорії та методики української і світової літератури Тернопільського НПУ ім.Володимира Гнатюка, доктор філологічних наук, професор М.П.Ткачук. Предметом свого дослідження він обрав «Жанрову своєрідність повісті Бориса Харчука «Шлях без зупинок»», де зупинився на наративній стратегії автора повісті та відсутності напруженого сюжету, на об'єктивності картин, серед яких не губиться усвідомлення добра і зла, та бінарній опозиції «я-наратор» і «я-персонаж», на ідеї фемінізму та використанні автором різноманітних форм розповіді, зокрема аналепсису, як одного з понять наратології. Це була цікава і захоплююча лекція, що в однаковій мірі стала корисною як для науковців-філологів, так і для майбутніх учителів української мови і літератури.

Дещо несподіваним і жорстким був виступ доктора історичних наук Г.И.Стронського, який у процесі підготовки до семінару буквально «відкрив» для себе українського прозаїка у повісті «Два дні». І навіть незважаючи на те, що з деякими творчими моментами фахівець-історик не погоджується, висловлює власне бачення подій, що описують непрості тогочасні взаємини українців і поляків на фоні національно-визвольної боротьби, проте констатує той факт, що, на відміну від творів догматичних і заідеологізованих радянських письменників (як-от Олесь Гончар), Бориса Харчука читати цікаво і необхідно розуміти, що він знаходився під потужним радянським пресом, тому щодо нього «треба знизити накал критики, бо оцінити митця може лише той, хто здатен опуститися в його епоху».

Про творчість Бориса Харчука в історичному ракурсі на основі його оповідання «Неслава» підготувала дослідження доктор історичних наук, доцент І.Б.Скакальська. Вона зробила акцент на тому, що історичні знання просто необхідно доповнювати засобами літератури. Стан повоєнної Волині характеризувався нестачею одягу, ліків, відсутністю інфраструктури. Дитинство, сирітство героя «Неслави» автор поєднував зі своєю власною долею у період перебування Західної України у складі ІІ Речі Посполитої, наголошував на проблемах радянізації, насаджування нової ворожої ідеології, основною перешкодою якій була релігійність населення. Борис Харчук добре знав історію рідного краю. Від імені героїні твору він описував надзвичайно цікаві для нас факти про Кременець і специфіку життя містян, про навчання у стінах нашого навчального закладу і його бібліотеку, про втручання партійних органів в особисте

життя викладачів і студентів тощо. Наш науковець зауважує, що нелегкий час не дозволяв автору відкрито писати про те, що він насправді відчував і переживав. Трагедія співжиття українського і польського народів, ці болісні протиріччя, як зазначає Ірина Скакальська, мають бути предметом дослідження науковців, але ні в якому разі не політичною інтерпретацією, тому що кожна історична епоха чогось навчає, несе щось нове. І чимала заслуга в цьому належить літературним засобам.

Молодий науковець кафедри англійської філології В.А.Якимович зупинився на образі «Іншого» в прозі Б. Харчука і Діни Рубіної. На основі аналізу поведінки героїв вона наголосила на тому, що часто бажання вижити переважає над мораллю; в обох авторів прослідковуються спільні та відмінні риси між своїм і чужим народами; описуються особливості бікультурного середовища, гендерні стосунки; особливу увагу приділено єврейській темі.

Кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри української філології та суспільних дисциплін Р.О.Дубровський на основі оповідання Бориса Харчука «Планетник» досліджував особливості хронотопу, як системи координат зв'язуючих характеристик часу і простору (часопростору). Науковець зауважив, що мала проза Бориса Харчука надзвичайно яскрава і виразна, а даний твір є чудовим зразком саме філософської прози.

Голова районного об'єднання Всеукраїнського товариства «Просвіта» ім. Т.Г.Шевченка Л.А.Следзінська розповіла про поїздку разом із Володимиром Рожком до матері Бориса Харчука, котра колись також керувала «Просвітою» в рідному селі. Із чотирьох дітей у неї залишився лише Борис. До останніх днів життя бабуся Насті Лілія Адамівна провідувала її, допомагала на городі, в саду. Господиня завжди пригостила гостей смачними яблуками-спасівками.

Завідувач кафедри української філології та суспільних дисциплін, кандидат філологічних наук, доцент О.В.Василишин вже багато років працює над творчою спадщиною Бориса Харчука. останню статтю опублікував у черговому випуску «Дивослова». На семінарі він зупинився на темі, підготовленій спільно з доктором філологічних наук, професором кафедри української та класичних мов Національного університету біоресурсів і природокористування України С.С.Кіралем «Епістолярний діалог Бориса Харчука із Семеном Жураховичем».

До програми Всеукраїнського наукового семінару «Творчий світ Бориса Харчука» запропонували свої наукові доробки доктор філологічних наук, професор Київського національного університету ім. Тараса Шевченка Г.М.Штонь («Борис Харчук у духовному просторі української ліро-епічної прози»), доктор філологічних наук, професор, член НСПУ В.Г.Дончик («Непохитність Харчуковослова»), член НСПУ П.М.Перебийніс («Спогади про Бориса Харчука»), доктор філологічних наук, професор Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки Л.К.Оляндер («Людина і світ у художньо-філософській концепції Б. Харчука»).

Свій вагомий внесок у тематичне наповнення семінару

зробили група кандидатів філологічних наук, доцентів Тернопільського НПУ ім. Володимира Гнатюка: «Моделювання національного характеру в романі «Кривняки» Бориса Харчука» (С.В.Бородица), «Засоби творення характеру дитини в повісті Бориса Харчука «Діана»» (Л.П.Вашків), «Локальне й універсальне в художньому світі Бориса Харчука» (М.М.Данилевич), «Історія однієї дружби (Борис Харчук та Ярослав Сорока)» (П.І.Сорока). До них приєднався кандидат філологічних наук, доцент кафедри української філології та іноземних мов Тернопільського національного технічного університету ім. Івана Пулюя І.П.Равлів з темою «Борис Харчук і Дмитро Павличко (до питання про творчі стосунки між письменниками)».

Творчістю Бориса Харчука цікавилися фахівці й з інших регіонів України. Доктор філологічних наук, професор Полтавського національного педагогічного університету ім. Володимира Короленка О.І.Неживий показав Полтавщину в житті і творчості Бориса Харчука; кандидат філологічних наук, доцент Криворізького педагогічного університету Л.О.Донченко працює над домінуючими міфологемами в літературно-історичному дискурсі Б. Харчука; із фондом документів письменника Б.Харчука в державному архіві Волинської області та практикою його використання у навчальних закладах ознайомили представники Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки, кандидати філологічних наук О.Б.Жулинська-Яручик та В.П.Яручик; засоби вираження часу та простору в казках Бориса Харчука стали предметом наукового пошуку асистента кафедри української мови Львівського національного університету імені Івана Франка О.Б.Бачинської; кандидат філологічних наук, доцент кафедри української літератури, декан факультету української філології Рівненського державного гуманітарного університету Д.В.Кравець повертається до непрості теми ««Шістдесятники»: малі імена».

Безпосереднім вивченням творчості письменника-краянина займаються науковці нашої академії, кандидати філологічних наук, доценти кафедри української філології та суспільних дисциплін нашої академії О.В.Пасічник («Тема війни у творчості Б. Харчука та В. Бикова»), І.О.Волянчук («Мовна палітра малої прози Б.Харчука»), Л.М.Невідомська («Експресема «майдан» в однойменному романі Б.Харчука»), І.М.Комінярська («Мова дитячих творів Бориса Харчука») й учителі української мови і літератури Кременецької ЗОШ №4 І.Ф.Василишина («Наші ніхто не вмирають, наші всі переходять у вогонь, у слово і живуть» (до питання вивчення в навчальних закладах оповідання Б. Харчука «Шайтанка») та член НСПУ

С.Я.Синюк (««Панкрац і Юдка» — дзеркало радянської системи 1970-80-их рр.: «Езопова мова» Б. Харчука»).

Матеріали Всеукраїнського наукового семінару «Творчий світ Бориса Харчука», приуроченого 85-річчю від дня народження видатного українського письменника, заслуговують на публікацію в однойменному тематичному Збірнику наукових праць.

Ольга СТАВІНСЬКА, бібліотекар

ГОРИТЬ ЙОГО СВІЧА, ГОРИТЬ У СПОВІ...

Борис Харчук вписав яскраву сторінку в історію української літератури. Творчий шлях письменника охоплює лише 30 років (1956 — 1987), однак за цей час з-під його пера вийшло 5 романів, 31 повість, близько 90 оповідань, півсотні нарисів та статей. Твори розповідають про долю західноукраїнського села на зламних етапах соціальних потрясінь минулого століття. Це художнє дослідження національного характеру та народної моралі, особливо селянства, що утверджувало духовні цінності, які не давали людині виродитися, втратити національні ознаки. Б.Харчук залишився у літературі одинаком — поза поколіннями, вважаючи, що основна функція літератури — не пропаганда ідеї, а виховна, «головна її функція — творити народ». Його стиль — художній етнопсихологізм, суть якого полягала в освоєнні надбань національної культури, зверненні до пракоренів, відновленні зв'язку між поколіннями, досягненні людської душі. Як митець Борис Микитович ставився до свого покликання дуже вимогливо. Відомий його афоризм: «Письменник — це сумління народу. Щасливий народ, якщо його сумління завжди чисте».

Дебютний твір Бориса Харчука — автобіографічна повість «Йосип з гроша здачі». Це традиційна розповідь про дитину, її входження в життя. Повість започаткувала в українській радянській літературі «літописання» волинського краю.

Панорамний роман «Волинь» фахівці називають продовженням «Волині» У. Самчука. Письменник подав історію Волині з 20-30-х років ХХ століття і до кінця Другої світової війни на тлі родинної саги Гнатюків, чие коріння губиться в

товщі століть, а стовбур зазнав деформацій, неминухих при історичних катаклізмах і зміні епох.

Об'ємне зображення воєнної епохи в житті волинських селян, прагнення змалювати людський натовп, охоплений єдиним пориванням, не масою, в якій годі розрізнити окремі обличчя, а спільністю особистостей, де в кожній своїй долі в житті, своя мовна партія у гомінкомого багатоголосся, постає перед нами у добірці вибраних творів «Майдан». Доля народу здійснюється на перехресті історії, і символ її — майдан.

У романі «Межі і безмежжя» автор правдиво висвітлює історичні події і характер поведінки людини у межових ситуаціях, гостро ставить проблеми «держави і людини», «влада і людина». Специфіка Харчукового підходу до розкриття цієї теми полягає у зосередженні письменника на життєвій потребі селянина зберегти свій рід, який ішов через жорстоке горнило історії. Роман «Кривняки» розкриває кілька поколінь цього роду впродовж п'ятдесяти років. Вони не лише обсідали та боронили землю, а знову і знову дошуквалися відповіді на вічні питання: хто є людина? Б. Харчук яскраво зобразив, як історичні і соціальні конфлікти завдавали роду удари і ззовні, і зсередини, розколюючи його. І все ж рід вистояв, спираючись на основну свою опору — Жінку-Матір, уособницю всього кращого, що притаманне роду, отже, й усьому волинському народові.

Розкриваючи духовні і моральні цінності, що виплекало українське селянство, письменник з великою художньою силою зображує не лише долю одного його роду у ХХст., а й змушує замислитися над подальшою долею всьо-

го людства. Людина, як носій родової пам'яті, продовжує рід, творець історії та складова Всесвіту, розглядається письменником у збірці повістей «Подорож до зубра», де автор порушує важливі моральні, психологічні, філософські проблеми, зокрема проблему розпаду патріархального роду, і застерігає, що самогубство нації починається із заперечення родової пам'яті й моралі.

Б.Харчук залишається вірним зображенню народних характерів, суперечностей дійсності на суспільному зламі і в дитячій прозі. У збірці повістей та оповідань «Теплий попіл» тема воєнного дитинства набула морально-філософського звучання. Письменник переніс акцент із зображення героїки дитячого подвигу на розкриття духовних підвалин дитячої особистості, їх випробування в екстремальних ситуаціях через страждання та моральний вибір. Тут чи не вперше порушено питання про дитину як жертву війни.

Автор психологічно достовірно простежив процес зради і самозради в творах, зібраних у книзі «Вишневі ночі: три повісті про любов та зраду», що об'єднані спільною темою любові й вибору на межі життя і смерті. У «Вишневих ночах» центральним є не зовнішній конфлікт (непримиренне протистояння УПА і НКВС), а психологічний, тобто боротьба ідеологічної настанови й гуманності та щирості живої душі людини.

Харчук, як і деякі інші тогочасні письменники, всієї правди писати не міг, він писав півправду, але ця півправа часто-густо кричала у тисячу разів голосніше, ніж правда, бо огорталася в такі досконалі художні форми, настільки вона була виражена, що звучала, як найбільша правда у світі.